

Kjempet for menneskerettigheter i Sør-Afrika

Psykolog og politisk aktivist

Astri Vannebo

JournalistMaster of Management

: Eva Rosa Hollup

I apartheidtiden ble han forfulgt og fengslet, og tilbrakte flere år på Robben Island. Fengselsoppholdet styrket meg, sier Saths Cooper. Nå brenner han for å fremme psykologiens status, ikke minst blant politikerne.

Alt i tenårene ble han engasjert og involvert i kampen for menneskerettighetene. Ikke bare i spørsmål som var aktuelle i hjemlandet. Han var vel så opprørt over Berlinmuren og Vietnamkrigen. Fortsatt blir han opprørt når urettferdigheten rammer og han ser hvilke nedverdiggende forhold mange lever under i store deler av verden.

Det er klart en blir berørt. Om ikke er det som en del av humaniteten vår forsvinner. Det er ikke alltid en kan *gjøre* noe, men en kan alltid *føle* noe, sympati eller empati, og på en eller annen måte knytte seg til dem som rammes, sier Dr. Sathasivan Cooper, bedre kjent som Saths Cooper.

Vi sitter på en kafé vis-à-vis Nobelinstituttet, hvor han har bidratt til å belyse temaet *Sannhet, traumer og forsoning* under den europeiske psykologikongressen i Oslo.

Tilgi og glemme

Det sørafrikanske slagordet *forgiving & forgetting* – tilgi og glemme – utfordrer både enkeltmennesker og grupper. Begrepene dekker ikke bare unnskyldning og forsoning for enkeltstående gjerninger, men

også den effekten tilgivelse kan ha utover dette, når den setter i gang prosesser som omfatter endring i følelser og holdninger overfor overgriperne.

– Tilgivelse må være en frivillig prosess, drevet fram av en klar og overveid beslutning om å tilgi, i erkjennelse av at historien er så sterk og vond, og problematikken så svær, at det er en naturlig menneskelig reaksjon å ville slå tilbake, sier Saths Cooper. – Så klart ofrene også vil kunne føle trang til hevn, fortsetter han og viser til Mahatma Gandhis klare tale: Tilgivelse er et attributt hos den sterke.

Saths Cooper er psykolog, leder av den sørafrikanske psykologforeningen i en rekke perioder og nå president for den forestående tolvte internasjonale psykologikongressen i Cape Town 2012. En innholdsrik CV toppes utdanningsmessig av doktorgraden fra 1989 og rommer ellers et vell av styreverv og lederstillinger innenfor sentrale institusjoner i Sør-Afrika. Men det skulle bli mange omveier før han kom hit. Ikke alle veiene var like fredelige, og de tidligste befant seg ikke i nærheten av psykologifaget.

Svart motkultur

I ungdomsårene på sekstitallet, da det politiske engasjementet for alvor ble vekket, var han involvert i kulturelle aktiviteter i fødebyen Durban, i kunst, drama og poesi, som grunnlegger og leder av ulike scener som frontet svart kultur.

Som student ble han siden med i Studentrådet, og gjennom studentpolitikken ble han kjent med andre aktivister innenfor *Black consciousness*-bevegelsen, også en av de aller best kjente antiapartheidaktivistene, Steve Biko, som i 1977 døde som følge av brutale avhør.

I 1969 ble Saths Cooper suspendert fra Universitet for sine politiske ideologier, og ble også nektet pass for å kunne studere utenlands, til tross for at han var innvilget stipend. Det følgende året hadde han ikke anledning til å bevege seg utenfor Durban. Etter dannelsen av organisasjonen «Viva Frelimo Rally» i 1974 ble han arrestert under terroristloven, og dømt til ti års fengsel. Han sonet på ulike steder, deriblant på Robben Island, fra 1976 til 1982, samtidig med Nelson Mandela, som satt der i hele 27 år.

Alt i alt levde Saths Cooper med forfølgelse, trakassering og fengslinger i over femten år. Men han hilser på sine tidligere voktere om han møter dem på gaten. Han hevder seg fri for hevntanker. Han har aldri gått i terapi eller slitt med traumer.

Jeg kan bare snakke for meg selv, ta utgangspunkt i mitt eget tilfelle. Med alle de redslene jeg har opplevd, unner jeg ingen andre de samme opplevelsene og de samme marerittene. Når du har vært gjennom Helvete, ønsker du ikke engang dine verste fiender en plass der. Det kan virke som om hevntangen er omvendt proporsjonal med omfanget av fengselsstraff. En som har vært innom fengsel i to, tre dager, kan bli besatt av hevn. Men jo lenger en er i fengsel, jo mindre synes behovet for hevn å være. Jeg var et sterkt menneske også før jeg kom i fengsel, og oppholdet bare styrket meg.

Korrupsjon

Ved studiestart hadde han tatt fatt på innledende jusstudier ved universitetet, med ønsker om å gjøre gode gjerninger. Men etter å ha fulgt Steve Biko-saken på nært hold la han jusstudiene til side.

Jeg kunne ikke være en del av loven slik den ble praktisert i Sør-Afrika. Til det var systemet for korrupt. Det var da jeg tenkte: Hva nå? Og begynte å peile meg inn mot psykologien.

I motsetning til sin internasjonalt kjente og hyllete medfange Nelson Mandela ble Saths Cooper, i likhet med andre medfanger med akademisk bakgrunn, nektet adgang til å få studere i fengselet på Robben Island.

Det er ikke alltid en kan gjøre noe, men en kan alltid føle noe, sympati eller empati, og på en eller annen måte knytte seg til dem som rammes

Vi kjempet for å få studieprivilegier, og fikk omsider gjennomslag. De to siste årene fikk vi adgang til å studere, forteller han, og med en bachelor i psykologi, filosofi og engelsk kunne han dermed gå videre med psykologien mot en master, og senere – på rekordtid – også innkassere en doktorgrad, med spesialisering i klinisk psykologi.

Lobber psykologifaget

Han vokste opp, og studerte, i en tid full av brytninger. Fra undertrykkende apartheid som opplest og vedtatt politikk og praksis, gjennom svart motstandskamp, gjennom gradvis tilnærming og klok og forsonende politikk fram mot dagens purunge demokrati. Med demokratiets framvekst i Sør-Afrika sier Saths Cooper at han har inntatt en mer tilbakeholden rolle som politisk aktivist.

Mitt engasjement ligger nå i psykologien. Jeg ønsker å bidra til å sikre at de av oss som har kunnskaper og ferdigheter, blir gitt muligheter til å overføre dette til andre som trenger det, sier han.

Cooper driver gjerne lobbyvirksomhet for psykologifaget i høyere kretser, ut fra vissheten om at faget ikke har den anerkjennelsen det fortjener. Han er likevel oppløftet over at psykologer i Sør-Afrika omsider har fått en lisensiert anerkjennelse, en lovfestet beskyttelse av psykologtittelen.

Det aner ham at veien mot høyere anerkjennelse av faget kan være lang, kanskje også fordi psykologi i Sør-Afrika nå mer og mer er blitt et kvinneorientert fag, med en kvinneandel på 2/3. Politikere involverer seg dessuten snarere i økonomi og business enn i psykologi, mener han.

Etter mitt syn er det ikke noe område som mer trenger til psykologi enn politikens. Psykologi bidrar til en bedre forståelse og til økt innsikt i politiske prosesser og samfunnsmessige forhold, sier han, ikke så lite skremt over de primitive reaksjonene han ser, også på høyt nivå.

– Bare tenk på 11. september. Verden forandret seg vesentlig, og vi ble som fengslet av terror. Både USAs og Storbritannias reaksjoner var skremmende. Når vi ser noen i rennesteinen, vil vi ikke da hjelpe dem opp? Men når vi møter terror, skal vi altså svare med samme mynt: «Kill them!». Da er vi tilbake i tider da en hengte mennesker på torget. Hvordan vi forholder oss til de verste blant oss, til mordere og voldtektsmenn, sier noe om vår humanitet. Land som praktiserer dødsstraff, burde tenke litt på det. Dyrenes nivå er *ikke* menneskenes nivå.

Fra lavere middelklasse

Saths Cooper framstår som usedvanlig dannet og velartikulert. Det aner oss at han kanskje ikke startet i den *verste* slummen, og han bekrefter sin egen familiebakgrunn som lavere middelklasse, med en mor som var lærer og en far som var småbruker uten særlig utdanning. Selv har han tre barn, to sønner på 22 og 19, som studerer henholdsvis jus og statsvitenskap, og en datter på 16 som går på videregående.

Er de like engasjerte som du var på deres alder?

Jeg vil si de alle har en velutviklet sosial samvittighet, sier han og beskriver datteren som åpen og sjenerøs overfor andre, og med en sterk hang til å lykkes. Guttene har hatt sine perioder med «piker og biler», men har nå fullt fokus på utdanning.

I 2012 leder han verdenskongressen for psykologer i Cape Town i Sør-Afrika. Han håper at kongressen vil bidra til å sette en slags *tone* i landet, som kan innebære at også yngre mennesker får øynene opp for dette viktige faget.

Går verden framover?

Det siste århundret har vært *terrible*, med etnisk rensing, som i Kina, og som vi tidligere har sett i Rwanda og på Balkan. Men vi *har* fått bedre verdensledere, ikke minst i Barack Obama, sier han, men rystes stadig over at noen synes å tro at besittelse av atomvåpen er ensbetydende med makt. Krig skapes av våpenindustrien, av kyniske farmere som dyrker dop nok til å paralisere en hel verden, og av en energiindustri som framelsker biler for å få omsetning og høyere priser på oljen.

Vi trenger ansvarlige ledere som kan stå imot energigigantene, som så respektløst bryter ned naturen. En trenger ikke gå til forskningslaboratoriene for å få vite slike ting. Vi ser det rundt oss, hvordan vær og vind og årstider endrer seg. Det er helt presserende med endringer, og en *må* gå til ungdommen, som arver feilene fra tidligere generasjoner, sier han.

Unge mennesker må sosialiseres til å se at vi alle har et felles ansvar. Hvis ikke får verden et stort problem.

Fredsprisene

Vi peker over veien, til Nobelinstituttet på den andre siden av Henrik Ibsens gate. Hvilke følelser vekker det hos ham, å være i det selvsamme huset hvor vekslende fredspriskomiteer har gitt fredspriser til hele fire av hans landsmenn? Vi repeterer navnene: Albert John Lutuli (daværende ANC-president, tildelt prisen for 1960 i 1961), biskop Desmond Tutu (1984) og delingen av prisen i 1993 mellom Nelson Mandela (daværende ANC-leder) og daværende president Frederik Willem de Klerk.

FENGSLER: Øya Robben Island ligger 12 km utenfor Sør-Afrikas kyst og Cape Town. Her satt Saths Cooper fengslet sammen med Nelson Mandela og andre politiske fanger under apartheidregimet.

– *Sure, sure*. Så klart prisene har hatt *a great impact*, en betydelig innflytelse på sørafrikanske sinn og handlinger. Men merk at vi har bare femten år bak oss med demokrati. Det er ikke lenge. Og jeg mener de neste ti årene vil bli helt avgjørende for vår videre utvikling. Da vil vi se frukten av det arbeidet og den innsatsen som så mange av oss har vært en del av.

Av alle menneskerettighetene, hvilken rett er den viktigste?

Da må jeg få si *fysisk frihet*. Den er helt grunnleggende. Uten den forsvinner alle andre rettigheter. Har du fysisk frihet, har du i alle fall en *viss* kontroll med hva som skjer rundt deg. Mennesket er ikke skapt til å være i fengsel.

SATHS COOPER

- Født 1950 i Durham, Sør-Afrika
- Doktorgrad i psykologi fra 1989
- Politisk aktivist fra tidlig 60-tall. Fengslet i flere omganger fra 1971 og utover. Satt på Robben Island fra 1976 til 1982
- President for den tolvte internasjonale psykologikongressen i Cape Town 2012